

**Н.В. Гришина, канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту
Д.С. Арчибісова аспірант, А.О. Єрмократій магістрант
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова**

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ (НА ПРИКЛАДІ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Статтю присвячено дослідженню факторів, які впливають на конкурентоспроможність підприємств харчової промисловості Окреслено основні поняття «конкурентоспроможності підприємства». Проаналізовано ключові показники діяльності підприємств харчової промисловості Миколаївського регіону. На основі наукових поглядів встановлено та обґрунтовано чинники впливу на конкурентоспроможність підприємства. Визначено основні напрями підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність підприємства, фактори, конкурентне середовище, харчова промисловість.

Постановка проблеми. У трансформаційних умовах національної економіки діяльність підприємства, як відкритої системи, відзначається досить конкурентним зовнішнім і внутрішнім середовищем, яке характеризується нестабільністю та постійними змінами. Як відзначається у Щорічному посланні Президента України до верховної ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році», серед найбільш актуальних загроз та викликів для української промисловості протягом 2016 р було витіснення українських виробників з внутрішнього ринку промислової продукції [1]. Посилення позицій імпорту у внутрішньому споживанні продукції промисловості засвідчує зростання його частки з 46,5 % у 2015 р. до 54,4 % – у 2016 р. При цьому, найбільше зростання імпорту у 2016 р. відбулося у таких галузях промисловості, як машинобудування (імпорт машин та обладнання зріс на 25,8 %, товарів транспортного машинобудування – на 69,7 %, харчова промисловість (зростання імпорту олій та жирів - на 34,9 %); виробництво деревини та виробів з неї (зростання імпорту на 32,7 %), та ін. [6]. Тому подальше

посткризове відновлення національної економіки вимагає розвитку галузей реального сектору, заснованого на інноваційних чинниках, високотехнологічних і наукоємних виробництвах, які здатні забезпечити конкурентні переваги створеної продукції. Особливо це стосується розвитку харчової промисловості, оскільки саме підприємства цієї галузі забезпечують формування експортного потенціалу та гарантують продовольчу безпеку країни, що дозволить подолати наслідки гібридного протистояння та закласти надійний фундамент економічного зростання. В зв'язку з цим, актуальним стає питання щодо необхідності дослідження факторів впливу на підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічна наука приділяє значну увагу дослідженню аспектів розвитку підприємств, а саме факторам впливу на конкурентоспроможність підприємства. Проблематику визначення факторів конкурентоспроможності підприємств висвітлено в працях зарубіжних вчених: А. Сміта, М. Портера, Й. Шумпетера, Ф. Котлера, А. Томпсона, І. Ансофа, Жовновача Р., А. Олів'є, А. Дайана, Р. Урсе та інших вчених. Серед вітчизняних науковців і дослідників конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості слід відмітити таких вчених, як: Борщевський П.П., Дейнеко Л.В., Заїнчковський А.О., Купчак П.М., Крисанов Д.Ф., Осіпов П.В., Прядко В.В., Сичевський М.П., Скопенко Н.С., Чернюк Л.Г. та ін. Проте, віддаючи належне результатам наукових досліджень вчених, слід відзначити, що в умовах нестабільного середовища питання визначення факторів та умов підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості потребують подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження факторів, які впливають на конкурентоспроможність підприємств харчової промисловості та визначення особливостей їх прояву в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах господарювання розвиток економічних відносин в Україні та діяльності суб'єктів вітчизняного ринку знаходяться у постійній конкуренції. Тому, саме конкурентоспроможність допомагає витримувати конкуренцію. Вона обґрунтовує можливість та ефективність пристосування підприємств до умов конкурентного середовища та обумовлює рівень конкурентоспроможності галузі, регіону та країни.

Вітчизняні та зарубіжні науковці багато уваги приділяють дослідженню різних аспектів розвитку конкурентоспроможності підприємства [5, 9, 12]. Зокрема, відомий дослідник економічної

конкуренції М. Портер, який розглядає теорію конкурентної переваги, згідно з якою конкурентоспроможність підприємства може бути оцінена у межах груп підприємств, які належать до однієї галузі [12]. Він вважає, що конкурентоспроможність товару, підприємства, галузі, регіону та країни повинні мати логічний взаємозв'язок між собою.

Вчений Фатхутдінов Р.А. розглядає конкурентоспроможність як властивість об'єкта, що характеризується ступенем реального або потенційного задоволення ним конкретної потреби в порівнянні з аналогічними об'єктами, які представлені на даному ринку [10].

Не можливо не погодитися з думкою вчених Маренич А. та Астахова І. зазначають, що конкурентоспроможність – це комплексна характеристика діяльності підприємств, яка заснована на аналізі різних аспектів виробничо-господарської діяльності (виробничий потенціал, трудові ресурси, забезпеченість матеріалами, фінансові результати діяльності тощо) та дозволяє визначити «сильні сторони» підприємств в конкурентній боротьбі, визначити способи досягнення переваг над конкурентами [7].

Згідно з Законом України «Про захист економічної конкуренції», «економічна конкуренція (конкуренція) - змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку» [3].

З'ясуванню сутності конкурентоспроможності для галузі, як одному із чинників економічного розвитку регіону, так і країни, вітчизняні вчені не достатньо приділяють уваги. Зокрема Транченко О.М. характеризує [9], конкурентоспроможність галузі, як відносну характеристику, яка відображає основні відмінності певної галузі від конкурента як за ступенем задоволення своїми товарами або послугами (визначаючи їх конкурентоспроможність) конкретної суспільної потреби, так і за ефективністю виробничої діяльності.

На нашу думку, конкурентоспроможність промислового підприємства можна представити як здатність організувати діяльність з повним використанням потенційних можливостей, спрямованих на підвищення ефективності виробництва. Це обумовлює його розвиток, на основі його конкурентних переваг, можливість в певний період змагатися йому з іншими підприємствами - конкурентами на галузевому ринку з прийнятним для нього ризиком і задовольняти потреби споживачів.

Вивчення існуючих підходів до факторів впливу на конкурентоспроможність підприємства дозволяє сформулювати наступні тези. Під факторами конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості розуміють явища або процеси виробничо-господарської діяльності та зовнішнього середовища харчового підприємства, наявність яких необхідно і достатньо для зміни критеріїв її конкурентоспроможності (якість продукції, витрати на її виробництво, імідж фірми тощо), а отже і рівня конкурентоспроможності підприємства в цілому [4].

Як відзначалось вище, харчова промисловість України є стратегічно важливою, оскільки підприємства цієї галузі формують продовольчу безпеку країни, забезпечують населення необхідними продовольчими товарами, витрати на споживання яких складають понад 60% загальних грошових витрат населення [6; 7].

Харчова промисловість Миколаївського регіону являється одною із провідних реального сектору його економіки та представлена понад 700 підприємствами, серед яких вагомими являються підприємства молокопереробної промисловості. Приймання та переробка молока здійснюється на 16 підприємствах, найпотужнішими з яких є АТ «Лакталіс-Миколаїв», ТОВ «Баштанський сирзавод», ПрАТ «Первомайський молочноконсервний комбінат». Тенденції розвитку харчової промисловості Миколаївської області відображаються результатами аналізу ключових показників діяльності промислових підприємств регіону (таблиця) [9].

Основні показники промислового виробництва Миколаївської області

Показники	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.
Промисловість	22635,9	25725,9	34948,5	46352,6	53619,2	51655,3
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, млн грн	6767,0	7224,5	8781,7	12961,9	17146,9	16478,2
Індекс промислової продукції у % до попереднього року:						
- промисловість	96,5	101,4	91,1	110,5	101,5	102,6
-виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів у % до	96,0	97,5	90,4	122,4	114,7	96,1

попереднього року						
-------------------	--	--	--	--	--	--

Як видно з таблиці, індекс промислової продукції за період 2013–2018 рр. має неоднозначну динаміку як для промисловості загалом, так і харчової промисловості, зокрема . Так за останні три роки темп зростання виробництва продуктів харчування у Миколаївській області хоча і є позитивним, але спостерігається його зниження (з 122,4% в 2016р.до 96,1 % в 2018р.). В цілому обсяг реалізованої продукції промисловості загалом зменшився на 1963,9млн. грн. або на 3,7%. Водночас обсяг реалізованої продукції підприємств харчової промисловості у 2017 р. порівняно з 2013 роком збільшився майже в 2,5 рази, що спричинено і зростанням питомої ваги харчової промисловості в загальній промисловості Миколаївської області (рис. 1) [4].

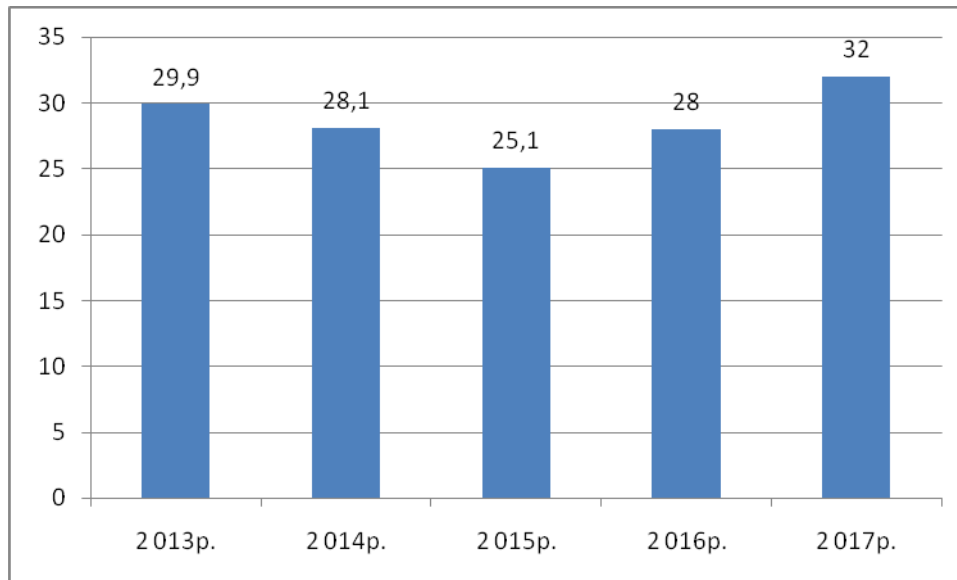

Рис. 1. Питома вага харчової промисловості в промисловості Миколаївської області, %

Але, поряд з цим, слід відмітити і негативні зміни діяльності підприємств харчової промисловості досліджуваного регіону. Зокрема, підприємствами менше випущено ковбасних виробів – на 46,4%, борошна, соняшникової нерафінованої олії, макаронних виробів, згущеного молока – на 21,8 %, молока, хліба та хлібобулочних виробів, фруктових та овочевих соків, пива, здобних виробів – на 9,7%. Саме за рахунок скорочення такої продукції у цій підгалузі промисловості регіону спостерігається зниження індексу виробництва харчової промисловості на 3,9%, що , в свою чергу, обумовило і зниження конкурентоспроможності харчової продукції на

внутрішньому та зовнішньому ринку. Тому необхідним завданням є визначення факторів, які впливають на рівень конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості.

Фактори підвищення конкурентоспроможності підприємств в залежності від їх впливу на рушійні конкурентні сили, що формують конкурентне становище фірми, можна поділити на зовнішні та внутрішні. Під зовнішніми факторами розуміють сукупність суб'єктів господарювання, економічних, суспільних і природних умов, національних і інституціональних структур та інших зовнішніх умов і чинників, що діють у глобальному оточенні та здійснюють вплив або можуть вплинути на функціонування підприємства [5]. Внутрішні фактори – це фактори, вплив яких на конкурентоспроможність цілком або частково залежить від самого підприємства [11]. В умовах господарювання між внутрішніми та зовнішніми факторами існує тісний взаємозв'язок. Можна окреслити, що внутрішні фактори визначають насамперед конкурентоспроможність підприємства, а зовнішні – його конкурентостійкість.

На конкурентоспроможність харчових підприємств є значимим вплив окремих зовнішніх та внутрішніх чинників, які можуть бути як позитивними так і негативними (рис. 2). Це залежить від стану розвитку підприємства та від стадії життєвого циклу порівняльних переваг, якими володіє певне підприємство. Виявлення цих факторів та оцінка їх ступеню впливу на конкурентоспроможність підприємств дозволить визначити існуючі резерви і сформулювати напрями підвищення конкурентоспроможності. Також можна погодитися з думкою фахівців, які вважають, що зовнішні фактори формування конкурентоспроможності є також не менш вагомими, якщо навіть і непереважними для підприємств України [8, 219].

Слід відзначити, що підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості можна досягти за рахунок двох основних головних напрямів. Один з них втілюється в зовнішньому середовищі, тобто: прагнення розширити межі продажу продукції на зовнішньому ринку та поведінка на ринках цінних паперів; стратегія в ціноутворенні та зниженні трансакційних витрат; методи роботи з постачальниками та посередниками; брати до уваги культурне, соціальне, екологічне і політичне становище країни; проведення постійного економічного аналізу підприємства, промисловості та ринку.

Напрями, що реалізуються у внутрішньому середовищі, передбачають: збільшення інвестицій; зменшення витрат на виробництво; покращення інформаційного забезпечення; постійне вдосконалення якості продукції та виробничих засобів; ефективне управління персоналом та

його мотивація; орієнтація на новітні технології; залучення на роботу кваліфікованих працівників; створення умов для навчання і підвищення кваліфікації співробітників.

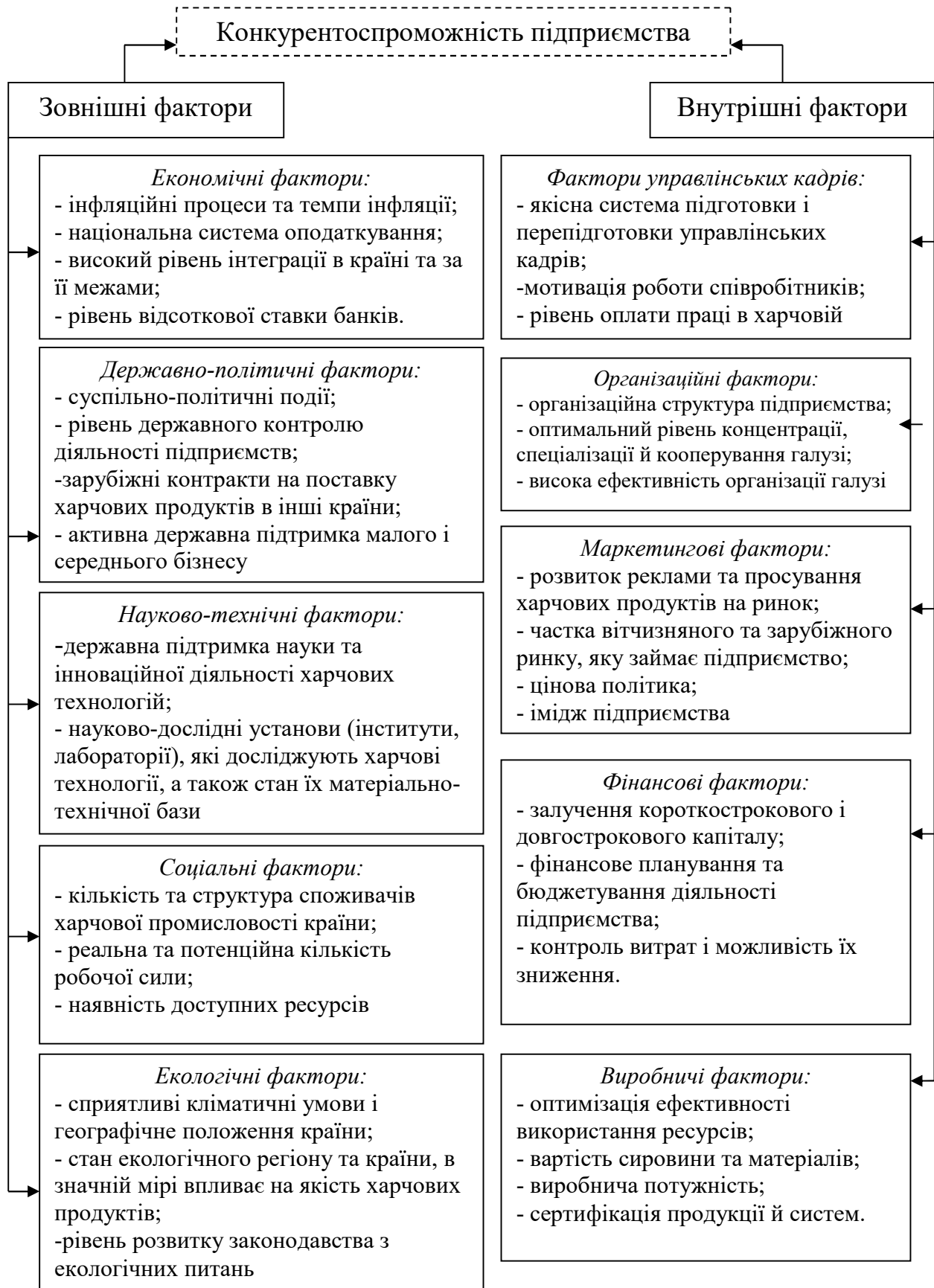

Рис. 2. Фактори, які впливають на конкурентоспроможність підприємства харчової галузі

Таким чином, зазначені вище напрями можуть забезпечити вихід підприємств харчової галузі на вищий рівень конкурентоспроможності, підвищити ефективність і продуктивність використання ресурсів, а, отже, й прибутковість вітчизняних товаровиробників. Для підвищення конкурентоспроможності підприємств необхідно розробляти і впроваджувати комплексну систему заходів, спрямованих на забезпечення якості продукції та послуг, задоволення потреб споживача. Забезпечуючи фундаментальні потреби своїх клієнтів, вони, врешті-решт, стають лідерами своїх галузей та мають надміцну конкурентоспроможність.

Отже, підвищення конкурентоспроможності національних підприємств харчової промисловості вимагає як вдосконалення технології виробництва продукції та підвищення її якості, так і її відповідності європейським стандартам і використання європейських стратегій підвищення рівня конкурентоспроможності.

Висновки з проведеного дослідження. В сучасних умовах господарювання функціонування підприємств харчової галузі при підвищенні конкуренції на продовольчому ринку вимагає прискореного вирішення завдань щодо найбільш ефективного використання їх потенціалу на основі модернізації та диверсифікації виробництва, впровадження інноваційних процесів виробництва продукції.

Інтеграційні процеси національної економіки до європейської та світової обумовлює необхідність значних змін діяльності вітчизняних виробників харчової продукції, в першу чергу, їх пристосованості до конкурентного середовища на продовольчих ринках. Спрямованість на укріплення, реорганізацію та стабілізацію існуючих зв'язків як в середині підприємства так і в зовнішньому середовищі (споживачі, конкуренти, постачальники) є необхідною ознакою діяльності розвитку підприємств харчової промисловості, що направлена на підвищення конкурентоздатності продукції. Завдяки цьому забезпечуються своєчасне реагування харчового підприємства на зміни у зовнішньому середовищі, а також досягається системність та збалансованість орієнтацій підприємства на досягнення цілей свого розвитку.

Бібліографічний список: 1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році». – К.: НІСД, 2018. – 688 с. 2. Дашко І.М. Сучасний стан використання трудового потенціалу підприємства харчової промисловості / І.М. Дашко // Сталий розвиток

економіки. – 2012. – № 4 (14). – С. 294-300. 3. Закон України “Про захист економічної конкуренції” від 11 січня 2001 року №2210. – 14 (Редакція від 11.08.2013, підстава 406-18) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – С. 64. 4. Головне управління статистики у Миколаївській області. Офіційний сайт [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua> 5. Конкуренентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: [монографія / за заг. ред.. О.Г. Янкового]. – Одеса: Атлант, 2013. – 470 с. 6. Офіційний сайт Головного управління статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> 7. Маренич А., Астахова И. Управление конкурентоспособностью предприятия / А. Маренич, И. Астахова // Бизнес-Информ. – 1996. – № 5 – С. 23-27. 8. Теорія і практика діяльності підприємств: монографія в двох томах. Інноваційний розвиток підприємств харчової сфери економіки регіону Т. 2 / Нац. металург. академія України; за заг. ред. Л.М. Савчук, Л.М. Бандоріної. – Дніпро: Пороги, 2017. – С. 218-219. 9. Транченко О.М. Оцінка галузевої конкурентоспроможності (на прикладі агропромислового комплексу) [Електронний ресурс] / О.М. Транченко. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/есchado_2013_9-10\(2\)_3.pd](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/есchado_2013_9-10(2)_3.pd) 10. Фатхутдинов Р.А. Конкуренентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент / Р.А. Фатхутдинов. – М.: Маркетинг, 2002. – 892 с. 11. Якимчук Т.В. Стан і перспективи розвитку підприємств харчової промисловості України // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 4 (106). – С. 162-168. 12. Porter M.E. Competitive Advantage of Nations / M.E. Porter (editor). – New York: Free Press, 1990. – 426 p. 11. Іртищева І.О. Методичні підходи до оцінки кредитоспроможності підприємств агропродовольчої сфери / І.О. Іртищева, І.С. Крамаренко // АгроСвіт. – 2011. – № 19. – С. 2-4.

Н.В. Гришина, Арчибисова Д.С., А.А. Екмократий. Факторы влияния на конкурентоспособность предприятий пищевой промышленности (на примере Николаевской области). Стаття посвящена дослідженню факторів, котрі впливають на підприємства харчової промисловості. Визначено поняття «конкуренентоспроможності підприємства». Проаналізовані ключові показники діяльності підприємств харчової промисловості Николаєвського регіону. На основі наукових поглядів встановлено і обґрунтовано фактори впливу на конкурентоспроможність підприємства. Визначено основні напрями підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность предприятия, факторы, конкурентная среда, пищевая промышленность.

N.V. Grishina, D.S. Archibisova, A.A. Ekmocracy. Factors of influence on competitiveness of food industry enterprises (on the example of the Nikolayevsk region). The article is devoted to the study of the food industry. *The main objective of the article* is to study the factors that affect on the competitiveness of the food industry and to determine the characteristics of their manifestation in modern economic conditions. *The subject* of the study is the theoretical and practical basis of the influence of factors on the competitiveness of the food industry. In the course of the research the following *methods* were used: dialectical – to identify the factors affecting on the competitiveness of the food industry, system analysis – to determine the essence of the competitiveness of the enterprise, graphical analysis – for schematic representation of the generalized theoretical and practical results of the study, logical generalization of the results – to justify the main factors of competitiveness of the food industry. The Basic "concepts of enterprise competitiveness" are outlined. The key indicators of activity of the enterprises of the food industry of the Nikolaev region are analyzed. On the basis of scientific views established and justified internal and external factors affecting the competitiveness of the enterprise. Internal factors of influence on competitiveness of the enterprise of the food industry on the following groups are systematized: factors of administrative personnel, organizational factors production factors marketing factors financial factors. External factors are also systematized, they include: economic, state-political, scientific-technological, social, environmental. The food industry plays an important role in the development of the market economy, which determines the ability to accumulate the achievements of informatization and technologization, to determine the formation of other activities of the economy, to stimulate the growth of labor productivity. Based on the results obtained, the author identified the directions of improving the competitiveness of the enterprise in the internal environment: increasing investment; reducing production costs; improving information support; continuous improvement of product quality and production facilities; effective personnel management and motivation; focus on the advanced technologies; attracting qualified employees; creating conditions for training and professional development of employees.

Key words: competition, enterprise competitiveness, factors, competitive environment, food industry.

Стаття надійшла до редакції: 17.07.2018 р